

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА АЛЬТЕРНАТИВНУ (НЕВІЙСЬКОВУ) СЛУЖБУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА МОБІЛІЗАЦІЇ

Легеца Є.О.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,

Наукова стаття присвячена розгляду особливостям реалізації права на альтернативну (невійськову) службу в Україні під час мобілізаційної підготовки та мобілізації. Проаналізовано нормативно-правові акти реалізації права на альтернативну (невійськову) службу в Україні під час мобілізаційної підготовки та мобілізації; розглянута судова практика реалізації права на альтернативну (невійськову) службу в Україні під час мобілізації.

Ключові слова: військова служба, військовий обов'язок, мобілізаційна підготовка, мобілізація, альтернативна (невійськова) служба.

Постановка проблеми. В Україні оголошена вже четверта хвиля часткової мобілізації та доручено привести Збройні Сили України у повну бойову готовність. На виконання доручення Ради національної безпеки і оборони України Міністерство оборони України проводить необхідні заходи для мобілізації військовозобов'язаних осіб. Серед них є віруючі з релігійними переконаннями, що не дозволяють їм захищати Батьківщину у зброю у руках, а тому такі громадяни потребують заміни військового обов'язку альтернативно (невійськовою) службою.

Таким чином, актуальність обраної теми статті обумовлюється необхідністю розгляду теоретичних і прикладних проблем військово-службових правовідносин, в тому числі проходження альтернативної (невійськової) служби, здійснення комплексного аналізу чинного законодавства України.

За роки незалежності в Україні було опубліковано ряд наукових праць з питань проблем військово-службових відносин, військового управління, правового статусу та юридичної відповідальності військовослужбовців України (М.В. Макухіна, В.О. Паламарчук, А.Л. Панікян, В.В. Чумак, В.О. Шамрай та ін.). У роботі над обраною темою використовувалися праці вчених з проблем теорії держави і права, представників науки конституційного права, адміністративно-правової, державно-управлінської, військової та інших наук, зокрема: В.Б. Авер'янова, С.С. Алексеєва, О.Ф. Андрійко, В.Г., Е.А. Афоніна, Д.М. Бахраха, Ю.П. Битяка, І.П. Голосніченко, О.М. Гончаренка, Є.В. Додіна, С.В. Ківалова, Л.В. Ковалюк [104], В.К. Колпакова, В.Ф. Погорілка та інших.

Метою даної статті є висвітлення особливостям реалізації права на альтернативну (невійськову) службу в Україні під час мобілізації.

Для досягнення вищевказаної мети, нами поставлені наступні завдання: проаналізувати нормативно-правові акти реалізації права на альтернативну (невійськову) службу в Україні під час мобілізації; розглянути судову практику реалізації права на альтернативну (невійськову) службу в Україні під час мобілізації.

Виклад основного матеріалу. Згідно частиною 4 статтею 35 Конституції України «Ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою» [1]. Так, згідно п. 4 ст 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» зазначено, що громадяни України мають право на заміну виконання військового обов'язку альтернатив-

ною (невійськовою) службою згідно з Конституцією України та Законом України «Про альтернативну (невійськову) службу» [3].

Відповідно до Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу» в статті 1 зазначено, що альтернативна служба є службою, яка запроваджується замість проходження строкової військової служби і має на меті виконання обов'язку перед суспільством. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження права громадян на проходження альтернативної служби із зазначенням строку дії цих обмежень. Право на альтернативну службу мають громадяни України, якщо виконання військового обов'язку суперечить їхнім релігійним переконанням і ці громадяни належать до діючих згідно з законодавством України релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю [2]. Згідно п. 4 статті 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» видами військової служби є: строкова військова служба; військова служба за призовом під час мобілізації, на особливий період; військова служба за контрактом осіб рядового складу; військова служба за контрактом осіб офіцерського складу; військова служба за призовом осіб офіцерського складу тощо. На строкову військову службу призиваються придатні для цього за станом здоров'я громадяни України чоловічої статі, яким до дня відправлення у військові частини виповнилося 18 років, та старші особи, які не досягли 27-річного віку і не мають права на звільнення або відстрочку від призову на строкову військову службу [3].

Тобто бачимо, що в визначенні альтернативної служби законодавець розуміє проходження тільки під час строкової військової служби, а під час інших видів військової служби, наприклад, під час проходження військової служби за призовом під час мобілізації не враховує.

Досліджуючи Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [4] законодавець чітко не зазначив проходження альтернативної служби. Відповідно до Закону під мобілізаційною підготовкою розуміється комплекс організаційних, політичних, економічних, фінансових, соціальних, правових та інших заходів, які здійснюються в мирний час з метою підготовки до своєчасного й організованого проведення мобілізації та задоволення потреб оборони держави і захисту її території від можливої агресії, забезпечення життєдіяльності населення в особливий період. Підготовчі заходи стосуються національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України (ЗСУ) та інших військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального при-

значення, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій. Одним із елементів мобілізаційної підготовки можуть бути навчальні (чи перевірні) або спеціальні військові збори. Безпосередня мобілізація передбачає перехід на організацію і штати воєнного часу, може бути загальною або частковою та проводиться відкрито чи приховано. Рішення про проведення відкритої мобілізації має бути негайно оголошене через ЗМІ.

Так, в ст. 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»: Згідно статті 23 Закону не підлягають призову на військову службу під час мобілізації військовозобов'язані: заброньовані на період мобілізації та на воєнний час за органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також за підприємствами, установами і організаціями в порядку, встановленому Кабміном; визнані відповідно до висновку військово-лікарської комісії тимчасово непридатними до військової служби за станом здоров'я на термін до шести місяців (з наступним проходженням військово-лікарської комісії); чоловіки, на утриманні яких перебувають п'ять і більше дітей віком до 16 років (такі чоловіки можуть бути призвані на військову службу у разі їх згоди тільки за місцем проживання); жінки, на утриманні яких перебувають діти віком до 16 років (такі жінки можуть бути призвані на військову службу в разі їх згоди і тільки за місцем проживання); зайняті постійним доглядом за особами, що його потребують, відповідно до законодавства України, в разі відсутності інших осіб, які можуть здійснювати такий догляд; народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим; інші військовозобов'язані або окремі категорії громадян у передбачених законами випадках [4]. Але необхідно зазначити, що в даному випадку мається на увазі відстрочку від мобілізації та мобілізаційної підготовки, а не проходження альтернативної (невійськової) служби. Отже, необхідно констатувати, що механізм проходження альтернативної (невійськової) служби в Законі України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» не зазначено.

Якщо розглядати судову практику реалізації право на альтернативну службу під час мобілізації то необхідно зазначити, що вирок іменем України Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 13.11.2014 року по справі № 183/6316/14 № 1-кп/183/568/14 [5]. Так, суд обґрунтовуючи своє рішення посилався на наступні нормативно-правові акти: «ч. 4 ст. 35 Конституції України [1], ч. 4 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [3] та ст. 2 Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу» [2], а тому має право на заміну альтернативною службою військового обов'язку, в тому числі, військової служби за призовом під час мобілізації, оскільки належить до релігійної організації, вивчення якої не допускає користування зброєю.

Крім того, у відповідності до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [6]: «Суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права».

Статтею 9 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ратифіковану 17.07.1997 року Законом України № 475/97-ВР, передбачено, що кожен має право на свободу думки, совісті та релігії [7].

Реалізація громадян на вказане право визначена й в рішеннях Європейського суду з прав людини. А саме:

- рішенням у справі «Баятян проти Вірменії» (скарга № 23459/03 від 07.07.2011 року), в якому зазначено, що (п. 110): «несприйняття військової служби – коли мотивом такого несприйняття є серйозний та нездоланий конфлікт між обов'язком служити в армії та переконанням конкретної особи або його глибокими та невдаваними релігійними чи іншими поглядами – є переконанням або поглядом настільки незаперечним, серйозним, послідовним і значущим, що на нього поширюється гарантія статті 9 Європейської конвенції»; (п. 112): «неявка заявителя для проходження військової служби є проявом його релігійних поглядів. У зв'язку з чим, притягнення його до кримінальної відповідальності за ухилення від призову є втручанням в його свободу сповідувати свою релігію, гарантія якої передбачені п. 1 ст. 9 Європейської конвенції»; (п. 128): «Європейський Суд приходить до висновку, що притягнення заявителя до кримінальної відповідальності представляє собою втручання, яке не є необхідним в демократичному суспільстві за змістом ст. 9 Європейської конвенції. Отже, мало місце порушення даної норми»;

- аналогічними обґрунтуваннями в рішенні у справі «Бухаратян проти Вірменії» (скарга № 37819/03 від 10.01.2012 року), в якому йдеться про посилання на підстави, визначені в рішенні у справі «Баятян проти Вірменії»;

- аналогічними обґрунтуваннями в рішенні у справі «Цатурян проти Вірменії» (скарга № 37821/03 від 10.01.2012 року), в якому йдеться про посилання на підстави, визначені в рішенні у справі «Баятян проти Вірменії»;

- постановою суду (мирова угода) у справі «Стефанов проти Болгарії» (скарга № 32438/96 від 03.05.2001 року, в якому зазначено, що (п. 14): «повинно бути припинено будь-яке кримінальне провадження, ініційоване в Болгарії з 1991 року у відношенні громадян Болгарії, які відмовилися від військової служби на підставі переконань, але в той же час висловили готовність пройти альтернативну цивільну службу...; альтернативна цивільна служба... не повинна бути пов'язана з військовими установами...; в період проходження цивільної служби особи, що відмовляються від служби в армії на підставі переконань, повинні мати рівні по відношенню з іншими громадянами Болгарії права на свободу сповідувати свої переконання індивідуально...»;

- постановою суду у справі «Ерчеп проти Турції» (скарга № 43965/04 від 22.11.2011 року, в якій зазначено, що (п. 61): «заявитель, являючись Свідком Єгови, намагався отримати звільнення від військової служби не задля своєї вигоди чи зручності, а у зв'язку зі своїми невдаваними релігійними переконаннями. Європейський суд також відмічає, що заявитель ніколи не відмовлявся від виконання своїх громадянських обов'язків в цілому, а навпроти, відкрито просив власті надати йому можливість пройти альтернативну цивільну службу...» [5]. Також судом було з'ясовано, що особа, яка обвинувачується належить до релігійної організації тривалий час, а саме, згідно довідки Центру Свідків Єгови релігійної організації «Релігійний центр Свідків Єгови в Україні» з липня 2004 року, тобто задовго до подій, які привели до винесення Президентом України Указу «Про часткову мобілізацію» [8].

Також слід зауважити, що у відповідності з ч. 2 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу»: «В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження права громадян на проходження альтернативної служби із зазначенням строку дії цих обмежень» [3]. Однак такі обме-

ження в нормативно-правових актах України на теперішній час не існують.

Іншим суперечливим аспектом є перелік релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю зазначені в Постанові Кабінету Міністрів України від 10 листопада 1999 р. № 2066 «Про затвердження нормативно-правових актів щодо застосування Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу» [9]. Так, існує наступний перелік релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю: адвентисти-реформисти; адвентисти сьомого дня; євангельські християни; євангельські християни-баптисти; покутники Свідки Єгови; харизматичні християнські церкви (та церкви, прирівняні до них згідно із зареєстрованими статутами); християни віри євангельської (та церкви, прирівняні до них згідно із зареєстрованими статутами); християни євангельської віри; товариство Свідомості Крішні. Виходячи з зазначено переліку, можна

дійти висновку, що не всі громадяни через релігійні переконання можуть реалізувати своє право на проходження альтернативної служби, тому затверджений постановою Кабміну України від 10.11.1999 року № 2066 «Перелік релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю» на даний момент значно застарів. Тому на практиці клопотання про направлення на альтернативну службу (замість строкової військової служби) або про звільнення від призову на військові збори відповідний структурний підрозділ місцевої державної адміністрації розглядає індивідуального стосовно кожного заявника, оцінюючи наведені ним докази своїх релігійних переконань.

Висновки. Отже, необхідно констатувати, що механізм проходження альтернативної (невійськової) служби в Законі України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» не зазначено, що в свою чергу суперечить нормі статті 35 Конституції України та рішення Європейського суду з прав людини.

Список літератури:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про альтернативну (невійськову) службу: Закон України від 12 грудня 1991 року № 1975-XII // Відомості Верховної Ради України від 14.04.1992 – 1992 р., № 15, стаття 188.
3. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України 25 березня 1992 року № 2232-XII // Відомості Верховної Ради України від 07.07.1992 – 1992 р., № 27, стаття 385.
4. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України 21 жовтня 1993 року № 3543-XII // Відомості Верховної Ради України від 02.11.1993 – 1993 р., № 44, стаття 416.
5. Вирок іменем України Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 13.11.2014 року по справі № 183/6316/14 № 1-кп/183/568/14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41351969>
6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV // Відомості Верховної Ради України від 28.07.2006 – 2006 р., № 30, стор. 1114, стаття 260.
7. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80/>
8. Указ Президента України «Про часткову мобілізацію» 14 січня 2015 року № 15/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/15/2015>
9. Постанова Кабінету Міністрів України від 10 листопада 1999 р. № 2066 «Про затвердження нормативно-правових актів щодо застосування Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу» // Офіційний вісник України від 26.11.1999 – 1999 р., № 45, стор. 48, код акту 12633/1999

Лебеза Е.А.

Днепропетровский государственный университет внутренних дел

АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВА НА АЛЬТЕРНАТИВНУЮ (НЕВОЕННУЮ) СЛУЖБУ В УКРАИНЕ ПРИ МОБИЛИЗАЦИОННОЙ ПОДГОТОВКЕ И МОБИЛИЗАЦИИ

Аннотация

Научная статья посвящена рассмотрению особенностям реализации права на альтернативную (невоенную) службу в Украине во время мобилизационной подготовки и мобилизации. Проанализированы нормативно-правовые акты реализации права на альтернативную (невоенную) службу в Украине во время мобилизационной подготовки и мобилизации; рассмотрена судебная практика реализации права на альтернативную (невоенную) службу в Украине во время мобилизации.

Ключевые слова: военная служба, воинская обязанность, мобилизационная подготовка, мобилизация, альтернативная (невоенной) службы.

Leheza Ye.O.

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

ADMINISTRATIVE AND LEGAL ASPECTS OF THE RIGHT TO ALTERNATIVE (NON-MILITARY) SERVICE IN UKRAINE UNDER MOBILIZATION TRAINING AND MOBILIZATION

Summary

The scientific article is devoted to the peculiarities of the right to alternative (non-military) service in Ukraine during mobilization training and mobilization. The paper analyzes the regulations implementing the right to alternative (non-military) service in Ukraine during mobilization training and mobilization; reviews the judicial practice of exercise of the right to alternative (non-military) service in Ukraine during mobilization.

Keywords: military service, military duty, mobilization training, mobilization, alternative (non-military) service.

УДК 347.94

СУДОВІ ПОМИЛКИ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Лопатін А.В.

Господарський суд Київської області

Дана наукова стаття присвячена дослідженню судової помилки як дефекту, що значно ускладнює реалізацію права особи на судовий захист шляхом зумовлення ухвалення незаконних, необґрунтованих і несправедливих судових рішень. Автором наголошується, що виправлення судових помилок є контрольною функцією правосуддя, а також необхідність звернення уваги на дослідження сутності судових помилок, підстав та умов їх допущення під час здійснення правосуддя по цивільним справам. Автором зроблена спроба формулювання основних проблемних питань щодо переосмислення та розуміння вже відомих фактів, зокрема судових помилок. Встановлено, що дана наукова проблематика потребує не лише її постановку, а й негайного вирішення.

Ключеві слова: цивільний процес, судові рішення, судова помилка, підстави та умови допущення судових помилок.

Постановка проблеми. Останнім часом проблеми створення ефективної системи здійснення цивільного судочинства привертають увагу як теоретиків, так і практиків. Однак, попри те, що сьогодні відбуваються політична, економічна, правова реформи, одним із основних моментів побудови потужної системи правосуддя є дослідження такого феномену як судова помилка. Така актуальна проблемна ситуація виникає у зв'язку із недостатнім рівнем наукового пізнання, понятійного апарату, що не відповідають сучасним практичним ситуаціям та рівню розвитку науки цивільного процесуального права України. Хоча й відмітимо, що наука цивільного процесуального права є потужною та має багатовікову історію і на кафедрах провідних університетів та інститутів України мають місце різні наукові школи цивільного процесу, що роблять вагомий внесок у розвиток науки цивільного процесуального права України. Так, сьогодні ми маємо традиційні (класичні) поняття та інститути цивільного процесуального права, зокрема: принципи здійснення цивільного судочинства, процесуальні правовідносини, підсудність і підвідомчість, учасники цивільного процесу, позов тощо. Разом з тим, питання щодо поняття, ознак і видів судових помилок у науці цивільного процесуального права є дискусійними. Комплексно не досліджувались і підстави та умови допущення судових помилок. Тому, вкрай актуальними сьогодні є проблеми існування судових помилок під час здійснення правосуддя по цивільним справам, що зумовлені як суб'єктивними, так і об'єктивними факторами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відзначити, що проблематиці визначення сутнос-

ті судової помилки, підстав виникнення та порядку їх усунення приділили увагу як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, зокрема: І.В. Андронов, Е.А.Борисова, Н.Н. Вовченко, Р.О. Гаврік, Т.Н. Губар, Т.А. Жилін, І.М. Зайцев, Н.В. Карташова, К.І. Комиссаров, Г.З.Лазько, Е.В. Леонт'єв, К.Р. Мурсалімов, І.П. Петрухин, Л.А. Терехова, В.І. Тертишніков, П.Я. Трубникова, М.Й.Штефан, С.Я.Фурса та інші. Разом з тим, дане дослідження проводиться з метою виявлення основних сучасних проблем теорії цивільного процесуального процесу України та її подальшого розвитку, а також подолання перешкод щодо розуміння такого явища як судова помилка.

Формулювання цілей статті. Досягнення зазначеної мети потребує виконання наступних завдань, зокрема: вивчення сучасних концепцій щодо сутності судових помилок та підстав їх допущення під час здійснення цивільного судочинства; аналіз матеріалів судової практики та положень чинного цивільного процесуального законодавства України.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Відмітимо, що процесуальні складності прийняття рішення суду в цивільних справах зумовлюються наявністю такого феномену як судова помилка. Остання в свою чергу, унеможливає досягнення завдань цивільного судочинства, що визначені у ст. 1 ЦПК України. Цивільний процес охоплює процесуальні дії суду, інших учасників процесу, їх процесуальні права та обов'язки. Суду, всім іншим учасникам процесу для досягнення цілей правосуддя законом надані певні процесуальні права та обов'язки. Таким чином, цивільний процес це сукупність процесуальних дій, процесуальних прав та обов'язків суду, інших учасників процесу